

Comparing the Situation of Islamic Banking in Iran with Selected Countries of the Islamic World

Jalal Yousefi

Department of Finance and Accounting, Ali Abad Katoul Branch, Islamic Azad University, Ali Abad katoul, Iran.

Parviz Saeidi (Corresponding Author)

Department of Finance and Accounting, Aliabad Katoul Branch, Islamic Azad University, Ali Abad katoul, Iran.

Dr.parvzsaeedi@gmail.com

Maryam Bokharayan

Department of Accounting, Ali Abad Katoul Branch, Islamic Azad University, Ali Abad katoul, Iran.

Jamadordi Gorganli Davaji

Department of Accounting, Ali Abad Katoul Branch, Islamic Azad University, Ali Abad katoul, Iran.

Article Info

Article type:

Research Article

Article history:

Received: 16 July 2023

Received in revised form: 08 Sep 2023

Accepted: 11 Sep 2023

Keywords:

Islamic banking, Asset returns, Stockholders' equity returns, Net interest margin.

Abstract

The main objective of this research is to compare the status of Islamic banking in Iran with selected countries in the Islamic world. The present study is considered as an applied research in terms of its research objective, and a retrospective study in terms of its temporal dimension. The data collection was descriptive and correlational in nature, utilizing quantitative research methods to test hypotheses. Linear regression model was employed to test the hypotheses, and panel data econometrics using statistical software Eviews was utilized for data analysis. In this research, the statistical population consists of Islamic banks in the Islamic world, and the sample includes banks from Iran, Malaysia, Indonesia, Pakistan, and Bahrain, within the time frame of 2017 to 2021. To compare the status of Islamic banking in Iran with selected countries, the collected data is derived from statistics provided by the Securities and Exchange Organization for Iran, and data from the International Bank (Bank Scope) for the selected banks in Malaysia, Indonesia, Pakistan, and Bahrain. In this study, the first stage involved comparing three linear regression models between the two banking systems by presenting the central tendencies and statistical dispersion (descriptive statistics) of independent and dependent variables. Subsequently, the ordinary least squares method was used within the framework of the "panel data" pattern to estimate the coefficients of each of these three models: "asset returns," "stockholders' equity returns," and "net interest margin." The results of this study indicated that there are significant differences in the three indicators: "asset returns," "stockholders' equity returns," and "net interest margin" between Iranian banks and other Islamic banks.

مقایسه وضعیت بانکداری اسلامی در ایران با کشورهای منتخب جهان اسلام

جلال یوسفی

گروه مالی، واحد علی آباد کتول، دانشگاه آزاد اسلامی، علی آباد کتول، ایران.

پرویز سعیدی (مسئول مکاتبات)

گروه مالی و حسابداری، واحد علی آباد کتول، دانشگاه آزاد اسلامی، علی آباد کتول، ایران.

Dr.parvizsaedi@yahoo.com

مریم بخاراییان

گروه حسابداری، واحد علی آباد کتول، دانشگاه آزاد اسلامی، علی آباد کتول، ایران.

جماد وردی گرگانلی دوجی

گروه حسابداری، واحد علی آباد کتول، دانشگاه آزاد اسلامی، علی آباد کتول، ایران.

اطلاعات مقاله	چکیده
نوع مقاله: پژوهشی	هدف اصلی این پژوهش مقایسه وضعیت بانکداری اسلامی در ایران با کشورهای منتخب جهان اسلام است. پژوهش حاضر از لحاظ نوع هدف تحقیقی کاربردی از لحاظ بعد زمانی تحقیقی گذشته نگر بر اساس نحوه گردآوری داده‌ها از نوع توصیفی و همبستگی و بر اساس ماهیت و ویژگی داده‌هایی که برای تجزیه و تحلیل فرضیه‌ها استفاده می‌شوند از نوع تحقیقات کمی محسوب می‌شود. برای تجزیه و تحلیل داده‌ها از روش اقتصادسنجی پانل دیتا با بهره‌گیری از نرم افزار اماری Eviews استفاده شده است. جامعه آماری بانکهای اسلامی جهان اسلام می‌باشند و نمونه آماری پژوهش شامل بانک‌های ایران، مالزی، اندونزی، پاکستان و بحرین در قلمرو زمانی ۲۰۱۷ الی ۲۰۲۱ بوده است. برای مقایسه وضعیت بانکداری اسلامی در ایران با کشورهای منتخب از داده‌های جمع‌آوری شده از آمارهای ارائه شده توسط سازمان بورس اوراق بهادار برای کشور ایران و داده‌های بانک جهانی (Bank Scope) برای بانک‌های منتخب کشورهای (مالزی، اندونزی، پاکستان، بحرین) استفاده شده است. در این پژوهش در مرحله اول با ذکر شاخصهای مرکزی و پراکندگی آماری (آمار توصیفی) متغیرهای مستقل و وابسته ۳ مدل رگرسیونی خطی به مقایسه دو نظام بانکداری پرداخته شد و سپس با روش حداقل مربعات معمولی در قالب الگوی "پانل دیتا" به تخمین ضرایب هر یک از این سه مدل "بازده داراییها"، "بازده سرمایه صاحبان سهام" و "حاشیه بهره خالص" پرداخته شده است. نتایج حاصل از این پژوهش نشان داد که سه شاخص "بازده داراییها" و "بازده سرمایه صاحبان سهام" و "حاشیه بهره خالص" میان بانک ایرانی و سایر بانک‌های اسلامی تفاوت معنی داری وجود دارد.
تاریخچه مقاله: تاریخ دریافت: ۲۵ تیرماه ۱۴۰۲ تاریخ ارسال بازنگری: ۱۷ شهریورماه ۱۴۰۲ تاریخ پذیرش: ۲۰ شهریورماه ۱۴۰۲	
واژگان کلیدی: بانکداری اسلامی، بازده داراییها، بازده سرمایه صاحبان سهام، حاشیه بهره خالص.	

۱. مقدمه

به دلیل گسترش روز افزون فعالیت‌های بانکی و درگیر شدن هر چه بیشتر مسائل اقتصادی با نظام بانکی موضوع بانکداری اسلامی از اهمیت بالایی برخوردار می‌باشد. در سالهای گذشته بانکداری اسلامی توانسته است توجه جهانیان را بیش از پیش به خود جلب نماید و تقاضا برای بانکهای اسلامی و نهادهای مالی اسلامی به خصوص در سالهای اخیر روندی رو به رشد داشته است. ویژگی بانکداری اسلامی حذف ربا همراه با تاکید بسیار بر توزیع عادلانه‌تر درآمد و ثروت و خودداری از ورود به حیطه‌ها و عملیات نامشروع و نامطلوب می‌باشد به گونه‌ای که امروزه در اکثر کشورهای اسلامی و حتی برخی از کشورهای غیر مسلمان بانک‌های بدون ربا حضور جدی دارند. صنعت بانکداری با تجهیز پس اندازها و هدایت آنها به سمت فعالیت‌های مولد اقتصادی نقش مهمی در اقتصاد جوامع ایفا می‌کند با گذشت نزدیک به چهار دهه از تصویب و اجرای قانون عملیات بانکداری بدون ربا فرصت مناسبی برای ارزیابی نظام بانکی است. بررسی ابعاد نظری و کارکردی نظام جدید نشان می‌دهد خلاءها و اشکالات فراوانی وجود دارد که می‌توان با اصلاح تکمیلان گام‌های موثری در کار آمد کردن نظام بانکداری برداشت باید توجه داشت که نظام بانکداری اسلامی به عنوان یک واقعیت در حال توسعه دیده شود و این تجربه باید به صورت بی طرفانه مورد ارزیابی قرار گیرد و مشکلات آن به دقت بررسی شود تا رشد و شکوفایی این دستاورد عظیم استمرار یابد. بر اساس یافته‌های پژوهش‌های متنوع انجام شده می‌توان دریافت که نظام بانکی کشور در شرایط فعلی از جایگاه خوب و شایسته‌ای برخوردار نیست و ناتوان از انجام وظایف خود به طور صحیح و مناسب می‌باشد (محقق نیا، ۱۳۹۴، ۴۵).

این موضوع که اساساً نظام بانکی ما چقدر مبتنی بر قوانین بانکداری اسلامی و در عمل محورهای بانکداری اسلامی به چه میزان رعایت می‌شود و حکم فقهی بسیاری از تسهیلات که به شکل صوری در برخی از بانک‌ها و مؤسسات مالی و اعتباری مبادله می‌شود چیست؟ آیا بانکداری اسلامی به طور کامل در ایران رعایت می‌شود؟ آیا نیازی به تغییرات در این حوزه است؟ به راستی چالش‌ها چیست؟ آیا نباید در قوانین تجدید نظر انجام شود؟ و.... بانکداری اسلامی مهم‌ترین یا حداقل به نام‌ترین شاخصه عملیات اقتصاد اسلامی محسوب می‌شود و بر همین اساس نیز پس از انقلاب اسلامی یکی از نخستین حوزه‌هایی که اسلامی کردن آن در دستور کار تصمیم‌گیران و مدیران نظام جمهوری اسلامی قرار گرفت نظام بانکی کشور بود. بدین ترتیب قانون بانکداری بدون ربا به عنوان اولین گام برای اسلامی کردن نظام بانکی کشور

در سال ۱۳۶۲ به تصویب رسید و اینک نزدیک به چهار دهه از اجرای این قانون، بدون تردید نمی‌توان ادعا کرد که نظام بانکی ایران کاملاً اسلامی شده است. به طور حتم ریشه یابی علت عدم تحقق کامل بانکداری اسلامی در نظام جمهوری اسلامی می‌تواند چراغ راهنمایی برای تصمیمات آینده به منظور دست یابی به اقتصاد اسلامی باشد. اگر بخواهیم یک آسیب شناسی از مشکلات کنونی یا بانکداری اسلامی در کشور داشته باشیم باید بدانیم که یک عامل به تنهایی در بروز این چالشها اثر گذار نیست بلکه عوامل گوناگون دست به دست هم داده و مشکلات فراوانی را برای اجرای بانکداری اسلامی به وجود آورده‌اند متأسفانه این مشکلات در این سالها باعث شده‌اند ان کیفیت که مردم و مسئولان از بانکداری اسلامی انتظار داشته‌اند برآورده نشود. (موسویان، ۲۷، ۱۳۸۵).

همچنین طبق تصویب قانون بانکداری بدون ربا در سال ۱۳۶۲ در قانون پیش بینی شده که هر ۵ (پنج) سال باید یکبار قانون ذکر شده مورد بازنگری قرار گیرد اما این پنج سال در حال حاضر به حدود چهل و اندی سال رسیده است. از جمله انحرافات دیگر می‌توان به عدم توفیق بانکداری بدون ربا در ایران به علت عدم وجود آئین نامه‌ها و دستور العمل‌های اجرایی کهنه و قدیمی بودن آنها و طراحی و تدوین آنها به مثابه قانون حدود چهل و اندی سال پیش، تمرکز و هدایت آئین نامه اجرایی قانون بانکداری بدون ربا در حال حاضر به سمت فروش اقساطی خودرو و لوازم خانگی و نادیده گرفته شدن نیازهای خانوارها و بنگاههای تولیدی و عدم استفاده از ظرفیت‌های مناسب اقتصاد اسلامی، عدم آموزش‌های لازم در حوزه بانکداری بدون ربا و تبدیل آن به صورت یک چالش جدی و تعیین کننده، عدم رشد تولید ملی، کاهش درآمد مردم کم درآمد، تشویق سپرده گذاران به خارج کردن سپرده‌ها از بانکها و ایجاد فعالیت‌های غیر مولد، افزایش معوقات بانکی به علت عدم توان پرداخت اقساط، ضعف نظام بانکی و بازرسی کارآمد (ضعف نظارتی بانک مرکزی در حدود صفر درصد)، بی اعتقادی جامعه به اسلامی بودن عملیات بانکها، عدم اطلاع از حکم فقهی بسیاری از تسهیلات که به شکل صوری در برخی از بانکها و مؤسسات مالی و اعتباری مبادله می‌شود، اشاره نمود. در پژوهشهای انجام شده و نتایج بدست آمده حاصل از بررسی‌های محققین انحرافات از قوانین بانکداری بدون ربا، عدم وجود قوانین و مقررات شفاف در حوزه بانکداری اسلامی، عدم توفیق بانکداری اسلامی در ایران، ضعف نظام بانکی، عدم وجود عدالت اقتصادی و عدم وجود تبلیغ مناسب جهت مشتریان بانکها و ارائه خدمات، عدم برداشت مناسب تسهیلات مشتریان، عدم تخصیص صحیح منابع بانکها با توجه به انواع عقود اسلامی، عدم وجود تنوع ابزارهای مالی اسلامی در مورد بانکها و موارد دیگری نیز پرداخته‌اند.

این مقاله سیستم بانکداری اسلامی را با سایر کشورهای منتخب از نظر سود اوری (بازده دارایی‌ها و بازده حقوق صاحبان سهام و همچنین حاشیه بهره خالص) مورد مقایسه قرار می‌دهد. بر این اساس با توجه به مطالب بیان شده سؤال اصلی و محوری پژوهش حاضر به قرار ذیل است: "وضعیت بانکداری اسلامی در ایران در مقایسه با بانکداری اسلامی کشورهای منتخب با در نظر گرفتن شاخص سود اوری (ROA) و (ROE) چگونه است.

۲. پیشینه پژوهش

نگاهبانی و همکاران (۱۴۰۱) در مقاله خود با عنوان "تأمین مالی اسلامی و تخصیص منابع بانکداری در ایران" عنوان کردند استفاده از ابزارهای نوین تأمین مالی اسلامی یکی از راهکارهای منطقی برای بهبود عملکرد بانک‌ها در کشورهای اسلامی می‌باشد. ابزارهای اسلامی به عنوان ساده‌ترین روش تأمین مالی و نقدینگی مطرح می‌باشند که ضمن تکیه بر دارایی فیزیکی و پایین بودن ریسک‌های اعتباری ناشی از آن هیچگونه مشکل شرعی نداشته و تجربه سال‌های اخیر حکایت از کارایی بالای این ابزارها در تقویت عملکرد بانک‌های کشور دارد.

یداللهی و همکاران (۱۴۰۱) در مقاله خود با عنوان "ترسیم افقی در راستای توسعه فناوری مالی و راهبرد مالی در بانک‌های تجاری ایران" عنوان کردند که امروزه پیشرفت فن اوری های مالی توسعه قابل توجهی پیدا نموده و ارزش سرمایه‌گذاری جهانی فن اوری های مالی فعلی در سالهای اخیر قابل توجه بوده است. نتایج حاکی از آن است که هر کدام از مؤلفه‌های راهبردهای مالی، فناوری مالی، شرایط و ویژگی‌های محیط نظام بانکی و عوامل مداخله‌گر و عوامل تعدیل‌کننده در راستای شناسایی و تبیین میزان همسویی و همسو سازی شکاف بین راهبردهای مالی با فناوری‌های مالی در بانک‌های تجاری ایران مؤثر هستند. به طوری که این امر موجب بهبود نتایج و تسهیل در امر رسیدن به نتایج مطلوب بانک‌های تجاری ایران می‌شود. پژوهش فوق‌الذکر می‌تواند در راستای بهبود روشهای بانکداری اسلامی یعنی حرکت به سوی استفاده از فن اوری های مالی در جهت پیاده سازی سیاست‌های بانکداری اسلامی و همچنین در راستای ارتقای سطح بانکداری اسلامی در کشور مؤثر واقع گردد.

دانشمند نارویی و همکاران (۱۴۰۰) در مقاله‌ای با عنوان "اثر نرخ بهره بر تابع سرمایه‌گذاری مقایسه کشورهای عمده دارای سیستم بانکداری اسلامی و متعارف" انجام دادند. نتایج حاکی از آن است که کنار گذاشتن کامل نرخ بهره و برداشتن گام‌هایی در جهت ایجاد یک اقتصاد اسلامی مبتنی بر ارزش‌های اسلامی برای کشورهای مسلمان چندان دشوار نخواهد بود. کنار گذاشتن کامل نرخ بهره در این کشورها انگیزه

قوی برای تقویت بخش عرضه و تقاضا در این کشورها ایجاد خواهد کرد. کشورهای اسلامی می‌توانند با قدم گذاشتن در این مسیر تحولاتی بر جسته در زمینه افزایش سرمایه گذاری به ویژه در حوزه خصوصی بردارند که زمینه را برای رشد و توسعه اقتصادی بیشتر فراهم نماید.

خطیبی (۱۴۰۰) در مقاله‌ای با عنوان " بررسی اثار فقهی مترتب بر بی اطلاعی مشتری نسبت به مفاد قراردادهای بانکی " عنوان می‌کند یکی از مشکلات بانکداری اسلامی بی اطلاعی مشتریان بانک اعم از سپرده گذاران و دریافت کنندگان تسهیلات نسبت به مفاد قرارداد است که بی اطلاعی نسبت به اصل قرارداد، بی اطلاعی به ارکان قرارداد، بی اطلاعی به روش اجرای قرارداد و بی اطلاعی نسبت به شرط ضمن قرارداد را بررسی نموده و پیشنهاد نموده متصدیان بانکی نسبت به تفهیم اصل قرارداد و شروط آن جدیت به خرج دهند.

فرجی پزانی (۱۴۰۰) در مقاله‌ای با عنوان " بررسی قانون بانکداری بدون ربا و انطباق با فقه امامیه به همراه آسیب‌ها " سوء مدیریت در سیستم اقتصادی کشور و در رأسان نظام بانکی و نبود نظارت جامع در شبکه بانکی به ویژه از سوی بانک مرکزی بر اجرای صحیح قانون عملیات بانکی به ویژه در بخش مصارف و اجابت تقاضای مشتریان به شکل واقعی و پرهیز از معاملات ربوی بین شبکه‌ای و ضرورت بازنگری در قانون آزمایشی و به روز رسانی و نیز سپردن امور به افراد آشنا به مبانی فقهی و اقتصاد اسلامی در نظام اقتصادی و بانکی کشور، را از چالش‌های نظام اقتصادی بر شمرده است.

احمدی لنگری و همکاران (۱۴۰۰) در مقاله خود با عنوان "تأثیر مسئولیت اجتماعی شرکت‌ها بر عملکرد مالی، ثبات مالی و شمول مالی در بخش بانکی ایران " به این نتیجه رسیدند که بانک‌ها برای افزایش سود اوری و عملکرد بازار باید بر فعالیت‌های CRS تاکید کنند.

قاسمی نیک و فرخیان (۱۳۹۹) در پژوهشی تحت عنوان بررسی میزان تطبیق استانداردهای کمیته نظارت بانکی (بال) با نظام بانکداری اسلامی در راستای بررسی وضعیت بانکداری اسلامی در ایران بیان کردند که به طور مطلق نمی‌توان تمامی استانداردهای کمیته (بال) را برای بانکداری اسلامی در ایران صادق دانست. لذا بومی سازی برخی استانداردها و تعدیل آنها در نظام بانکداری اسلامی ایران از اهمیت قابل توجهی برخوردار است. (ذاکر نیا احسان و همکاران (۱۳۹۹) در پژوهش خود با عنوان اولویت بندی عوامل اصلی مؤثر بر تحقق الگوی تأمین مالی پروژه‌ای در نظام بانکی جمهوری اسلامی در ارتباط با بررسی وضعیت بانکداری اسلامی در ایران به این نتیجه رسیدند که ثبات سیاسی و اقتصادی، مسائل حقوقی و تنظیم روابط قراردادی مستحکم، مطالعات امکان سنجی دقیق و ساختار مالی قوی دارای بیشترین

تأثیر و درجه اهمیت در تحقق الگوی تأمین مالی پروژه‌های در نظام بانکی جمهوری اسلامی ایران هستند و سایر عوامل در رتبه‌های بعدی قرار دارند.

بودی و دیگران (۲۰۲۰) به بررسی تأثیر تورم و نرخ ارز و برخی دیگر از متغیرهای اقتصادی بر ثبات بانک‌های اسلامی در اندونزی در دوره ۲۰۱۵ تا ۲۰۱۹ پرداخته است. از نتایج این مطالعه می‌توان پنداشت که متغیرهای اقتصاد کلان به طور قابل توجهی بر ثبات بانکداری اسلامی تأثیر می‌گذارد بنابر این دولت نقش مهمی در کنترل آشفتگی اقتصاد کلان برای حفظ ثبات بانکداری اسلامی دارد. علاوه بر این متغیرهای داخلی بخش بانکی تا حدودی تأثیر قابل توجهی بر ثبات بانکی ندارند.

فادوا و براهیم (۲۰۲۰) در مقاله‌ای با عنوان ثبات مالی بانک‌های اسلامی و متعارف (مبتنی بر بهره) منطقه منا: پیش و پس از بحران در چارچوب (CAMEL) شواهدی از میزان ثبات بانکی برای ۱۲ بانک اسلامی و شناخته شده در منطقه منا برای یک دوره از ۲۰۰۵ تا ۲۰۱۴ ارائه می‌دهد و روش اندازه‌گیری ثبات بانکی در مقاله آنها استفاده از متغیرهای (CAMELS) است که پس از محاسبه نسبت‌های مالی میانگین هر متغیر را برای دو نوع بانک و برای سه دوره محاسبه می‌کنند. **بالخیر و همکاران (۲۰۱۸)** در مطالعه‌ای با عنوان رابطه بین ریسک سیاسی و نوسانات دارایی‌ها طی سال‌های ۲۰۱۳، ۱۹۹۹ نشان دادند بانک‌های متعارف بیشتر از بانک‌های اسلامی در معرض ریسک‌های سیاسی قرار دارند.

هاوالدار و همکاران (۲۰۱۷) در مطالعه‌ای با عنوان مقایسه عملکرد مالی بانک‌های اسلامی و متعارف در کشور بحرین بانک‌های اسلامی و متعارف را از نظر هزینه و درآمد مطالعه کرده‌اند. متغیرهای مورد استفاده عبارت بودند از سودآوری، نقدینگی، پرداخت بدهی، تعهد به اقتصاد و جامعه و بهره‌وری. نتایج تحقیق نشان داد بانک‌ها نقش مهمی در توسعه اقتصادی کشورها دارند و بین کارایی بانکداری اسلامی و متعارف تشابهات زیادی وجود دارد. آنها در عملکرد سودآوری و نقدینگی بین بانک‌های اسلامی و متعارف تفاوت عمده‌ای پیدا نکردند. عمر الزگل (۲۰۱۵) در تحقیق خود تحت عنوان "تحلیل عملکرد بانک‌های متعارف در مقابل بانک‌های اسلامی" به بررسی مقایسه‌ای عملکرد بانک‌های اسلامی و متعارف در اردن پرداخته که برای این منظور یک نمونه دو تایی از بانک‌های اسلامی و سه بانک متعارف را برای تحلیل عملکردشان در یک دوره زمانی هفت ساله بین سال‌های ۲۰۰۵ تا ۲۰۱۱ انتخاب کرده است یافته‌های تحقیق نشان داده که عملکرد بانک‌های اسلامی در کارایی مدیریت، مدیریت نقدینگی و بازده دارایی از بانک‌های متعارف بهتر است در حالی که در بانک‌های متعارف (مبتنی بر بهره) کفایت سرمایه، کیفیت دارایی و بازده سرمایه بهتری مشاهده می‌شود.

۳. روش تحقیق

در پژوهش حاضر به توصیف و مطالعه آنچه هست پرداخته شده است. بنابراین، روش تحقیق مناسب که در این پژوهش به کار گرفته شده، از نوع روش تحقیق توصیفی می‌باشد. که از لحاظ هدف، کاربردی است و در زمره تحقیقات کمی و توصیفی در زمینه مالی به‌شمار می‌آید. به علاوه با توجه به اینکه از اطلاعات تاریخی در آزمون فرضیات آن استفاده شده، از نظر بعد زمانی گذشته‌نگر بوده و برحسب نحوه گردآوری اطلاعات، نوعی پژوهش پس‌رویدادی به‌شمار می‌آید.

۳-۱- جامعه آماری، نمونه و روش نمونه‌گیری

در این پژوهش، جامعه آماری بانکهای اسلامی می‌باشد. برای اینکه بتوان نتایج به دست آمده از نمونه را به جامعه تعمیم داد، باید دو شرط زیر جمع باشد:

الف) اندازه و حجم نمونه براساس منطق و فرمول‌های آماری به دست آید.

ب) روش انتخاب اعضای نمونه از بین اعضای جامعه، با رعایت موازین علمی باشد.

در پژوهش حاضر، ایران، مالزی، اندونزی، پاکستان و بحرین به عنوان نمونه آماری انتخاب شدند.

۳-۲- روش و ابزار گردآوری داده‌ها

در مورد روش جمع‌آوری اطلاعات در این پژوهش می‌توان گفت که در مورد مبانی نظری تحقیق از روش کتابخانه‌ای استفاده شده است. بدین ترتیب که با مراجعه به مراجع، کتب مربوطه، کتابخانه‌ها، اینترنت، آرشیو سازمان‌ها و غیره اطلاعات موردنظر جمع‌آوری شده است. همچنین، داده‌ها و اطلاعات موردنیاز جهت تخمین مدل نیز از سایت‌ها، مراکز و بانکهای اطلاعاتی زیر گردآوری شده‌اند:

پایگاه اطلاعات بانکی Bank Scope

۳-۳- تحلیل نتایج پژوهش

در این قسمت با استفاده از داده‌های جمع‌آوری شده از آمارهای ارائه شده توسط سازمان بورس اوراق بهادار برای ایران و داده‌های بانک جهانی برای بانکهای کشورهای اسلامی، در دوره زمانی ابتدای ۲۰۱۷ الی انتهای ۲۰۲۱ به صورت فصلی، به بررسی فرضیه‌ها پرداخته می‌شود. در این پژوهش از مدل " پانل دیتا

"برای تحلیل استفاده شد. روش آزمون فرضیه‌های این پژوهش به روش "اقتصادسنجی پانل دیتا" ۱ و با بهره‌گیری از "نرم‌افزار Eviews 10" انجام شده است. در ابتدا مدل‌های مورد بررسی معرفی می‌گردند.

مدل ۱

$$ROA_{bt} = \alpha + \beta_1 \text{Log (Total Assets)}_{bt} + \beta_2 TE/TA_{bt} + \beta_3 TL/TA_{bt} + \beta_4 \text{Deposits}/TA_{bt} + \beta_5 \text{Total Expenses}/TA_{bt} + \beta_6 \text{NonInterest Expenses}/\text{Total Expenses}_{bt} + \beta_{it}$$

مدل ۲

$$ROE_{bt} = \alpha + \beta_1 \text{Log (Total Assets)}_{bt} + \beta_2 TE/TA_{bt} + \beta_3 TL/TA_{bt} + \beta_4 \text{Deposits}/TA_{bt} + \beta_5 \text{Total Expenses}/TA_{bt} + \beta_6 \text{Non Interest Expenses}/\text{Total Expenses}_{bt} + \beta_{it}$$

مدل ۳

$$NIM_{bt} = \alpha + \beta_1 \text{Log (Total Assets)}_{bt} + \beta_2 TE/TA_{bt} + \beta_3 TL/TA_{bt} + \beta_4 \text{Deposits}/TA_{bt} + \beta_5 \text{Total Expenses}/TA_{bt} + \beta_6 \text{Non Interest Expenses}/\text{Total Expenses}_{bt} + \beta_{it}$$

برای تشخیص اینکه استفاده از روش پانل ۲ در برآورد مدل کارآمدتر است یا روش پول ۳، از آزمون چاو^۴ (F مقید) استفاده شده است؛ در این آزمون، فرض صفر بیانگر یکسان بودن عرض از مبدأها بوده و در صورت پذیرفته شدن آن (بیشتر از ۰/۰۵ بودن سطح معناداری آزمون چاو)، استفاده از مدل پول ارجحیت دارد و در صورت رد آن (کمتر از ۰/۰۵ بودن سطح معناداری آزمون چاو)، استفاده از مدل پانل ارجحیت دارد. همچنین توسط آزمون هاسمن^۵ استفاده از مدل اثرات ثابت را در مقابل استفاده از مدل اثرات تصادفی آزمون می‌نماییم تا روش مناسب جهت برآورد مدل را معین نماییم. در این آزمون، فرض صفر بیانگر وجود اثرات تصادفی بوده و در صورت پذیرفته شدن آن (بیشتر از ۰/۰۵ بودن سطح معناداری آزمون هاسمن)، استفاده از مدل اثرات ثابت ارجحیت دارد و در صورت رد آن (کمتر از ۰/۰۵ بودن سطح معناداری آزمون هاسمن)، استفاده از مدل اثرات تصادفی ارجحیت دارد. پس از اجرای آزمون‌های اخیر و مشخص شدن مسیر تخمین مدل‌های رگرسیونی، فرضیه‌های پژوهش توسط برآورد مدل‌های مذکور، مورد ارزیابی قرار می‌گیرند.

^۱ Panel Data

^۲ Panel

^۳ Pool

^۴ Chaw

^۵ Hausman

جدول ۱: معرفی متغیرهای پژوهش

نام متغیر	علامت اختصاری	نوع متغیر
بازده داراییها	ROA	وابسته
بازده سرمایه صاحبان سهام	ROE	وابسته
حاشیه بهره خالص	NEM	وابسته
لگاریتم کل داراییهای بانک	Log(Total Assets)	مستقل
نسبت سرمایه صاحبان سهام به کل داراییها	TE/TA	مستقل
نسبت کل تسهیلات اعطایی به کل داراییها	TL/TA	مستقل
نسبت سپرده‌ها به کل داراییها	Deposits/TA	مستقل
نسبت کل هزینه‌ها به ارزش کل	Total Expenses/TA	مستقل
نسبت هزینه‌های غیربهره‌ای به کل هزینه‌ها	Non. Interest Expenses/Total Expense	مستقل

در جدول ۲ کمیت‌های توصیفی متغیرهای پژوهش ارائه شده است.

جدول ۲: آماره‌های توصیفی متغیرهای پژوهش

نام متغیر	معیارهای تمرکز		معیار پراکندگی		معیارهای شکل توزیع
	میانگین	میانه	انحراف معیار	چولگی	
بازده داراییها	۰/۰۸	۰/۰۵	۰/۰۹	۲/۵۶	۱۰/۵۹
بازده سرمایه صاحبان سهام	۰/۶۰	۰/۵۸	۰/۱۵	۳/۰۷	۱۷/۶۱
حاشیه بهره خالص	۰/۴۹	۰/۴۸	۰/۰۷	۱/۷۰	۸/۵۸
لگاریتم کل داراییهای بانک	۲/۱۱	۱/۷۵	۱/۷۸	۳/۷۱	۲۲/۶۶
نسبت سرمایه صاحبان سهام به کل داراییها	۰/۲۵	۰/۲۳	۰/۱۶	۱/۰۸	۵/۲۵
نسبت کل تسهیلات اعطایی به کل داراییها	۰/۵۱	۰/۵۲	۰/۱۷	۰/۱۰	۲/۳۱
نسبت سپرده‌ها به کل داراییها	۰/۱۷	۰/۱۴	۰/۱۲	۱/۶۸	۷/۱۱
نسبت کل هزینه‌ها به ارزش کل	۰/۰۶	۰/۰۶	۰/۰۴	۱/۹۴	۹/۹۹
نسبت هزینه‌های غیربهره‌ای به کل هزینه‌ها	۰/۱۸	۰/۱۵	۰/۱۰	۱/۱۲	۳/۷۲

در مطالعه توزیع یک جامعه آماری مقدار نماینده که اندازه‌ها در اطراف آن توزیع شده‌اند را مقدار مرکزی می‌نامند و هر معیار عددی را که معرف مرکز مجموعه داده‌ها باشد، معیار گرایش به مرکز می‌نامند. میانگین و میانه از متداولترین معیارهای گرایش به مرکز هستند. در جدول بالا در اکثر موارد ملاحظه می‌گردد که میانگین به میانه نزدیک می‌باشد و این مسأله نمایان کننده نرمال بودن توزیع متغیرها می‌باشند.

انحراف معیار یکی از شاخص‌های پراکندگی است که نشان می‌دهد به طور میانگین داده‌ها چه مقدار از مقدار متوسط فاصله دارند. اگر انحراف معیار مجموعه‌ای از داده‌ها نزدیک به صفر باشد، نشانه آن است که داده‌ها نزدیک به میانگین هستند و پراکندگی اندکی دارند؛ در حالی که انحراف معیار بزرگ بیانگر پراکندگی قابل توجه داده‌ها می‌باشد. انحراف معیار برابر با ریشه دوم واریانس است. خوبی آن نسبت به واریانس، این است که هم‌بعد با داده‌ها می‌باشد. در جدول ۲ در تمام موارد انحراف معیار داده‌ها کوچک می‌باشد و این مسأله نیز بیان کننده توزیع مناسب داده‌ها می‌باشد. چولگی برابر با گشتاور سوم نرمال شده است. چولگی در حقیقت معیاری از وجود یا عدم تقارن تابع توزیع می‌باشد. برای یک توزیع کاملاً متقارن چولگی صفر و برای یک توزیع نامتقارن با کشیدگی به سمت مقادیر بالاتر چولگی مثبت و برای توزیع نامتقارن با کشیدگی به سمت مقادیر کوچکتر مقدار چولگی منفی است. (جانسون و همکاران، ۲۰۰۱) در جدول ۴، ۲ میزان چولگی متغیرها مشاهده می‌گردد. کشیدگی برابر با گشتاور چهارم نرمال شده است، به عبارت دیگر کشیدگی معیاری از تیزی منحنی در نقطه ماکزیمم است (حسنی پاک، ۱۳۸۶). مقدار کشیدگی برای توزیع نرمال برابر ۳ می‌باشد (جانسون و همکاران، ۲۰۰۱).

۴- یافته‌های پژوهش

بررسی مدل‌های پژوهش

آزمون فرضیه‌های پژوهش از طریق تخمین مدل‌های رگرسیونی انجام شده است. در ادامه مدل‌های رگرسیونی مورد برازش قرار می‌گیرد و سپس فرضیات مورد بررسی قرار گرفته‌اند.

الف) تخمین مدل‌ها برای همه کشورهای مورد بررسی

برای تشخیص اینکه استفاده از روش پانل در برآورد مدل کارآمدتر است یا روش داده‌های تلفیقی، از آزمون چاو استفاده می‌شود.

جدول ۳: نتایج آزمون چاو برای مدل‌های رگرسیونی

نتیجه	سطح معناداری	درجه آزادی	آماره آزمون	مدل رگرسیونی
استفاده از مدل پانل	۰/۰۰۰	(۱۳ و ۲۰۴)	۶/۳۴	مدل رگرسیونی (۱)
استفاده از مدل داده‌های تلفیقی	۱/۰۰۰	(۱۳ و ۲۰۴)	۰/۰۸	مدل رگرسیونی (۲)
استفاده از مدل داده‌های تلفیقی	۱/۰۰۰	(۱۳ و ۲۰۴)	۰/۰۹	مدل رگرسیونی (۳)

همانطور که در جدول ۳ ملاحظه می‌شود سطح معناداری آزمون چاو در یک معادله مورد بررسی کمتر از $\alpha=0/05$ محاسبه شده لذا با اطمینان ۹۵٪ امکان برآورد مدل اول با استفاده از روش پانل تأیید می‌شود. اما

در دو مدل دیگر مورد بررسی باید از مدل داده‌های تلفیقی استفاده کرد. با توجه به اینکه فرض صفر آزمون چاو مبنی بر برابری عرض از مبدأها در مدل اول رد شد، در ادامه به منظور تشخیص وجود اثرات ثابت یا وجود اثرات تصادفی از آزمون هاسمن استفاده می‌شود.

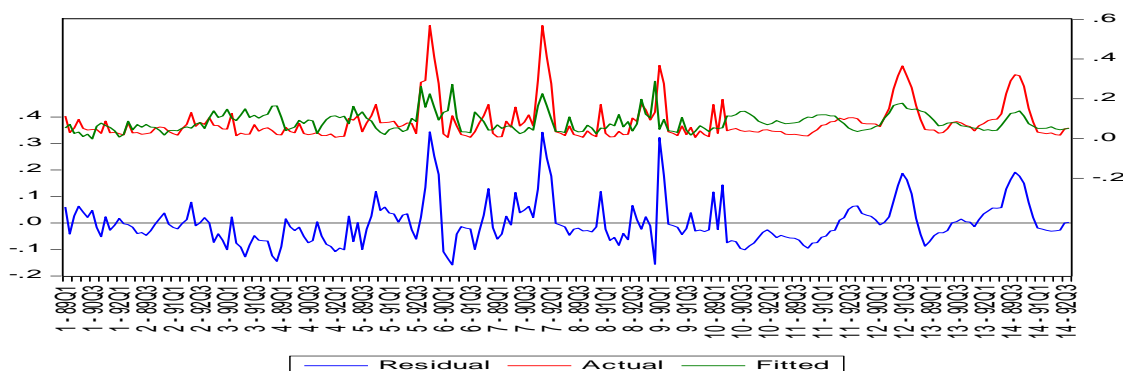
جدول ۴: نتایج آزمون هاسمن مدل رگرسیونی

نتیجه	سطح معناداری	درجه آزادی	آماره آزمون	مدل رگرسیونی
استفاده از اثرات تصادفی	۰/۱۹	۶	۸/۷۰	مدل رگرسیونی

همانطور که در جدول ۴ ملاحظه می‌شود سطح معناداری آزمون هاسمن بزرگ‌تر از $prob=0/05$ محاسبه شده لذا آزمون هاسمن در این معادله رأی به استفاده از اثرات تصادفی می‌دهد. نتایج تخمین مدل رگرسیونی اول به روش پانل و با استفاده از اثرات تصادفی در جدول ۵ ارائه شده است.

جدول ۵: نتایج برازش مدل رگرسیونی (۱) (اثرات تصادفی)

متغیر پاسخ = بازده داراییها				
سطح معناداری	آماره آزمون t	انحراف معیار	ضرایب رگرسیونی	متغیرهای مستقل
۰/۹۴	۰/۰۶	۰/۰۳	۰/۰۰۲	ثابت معادله (α)
۰/۰۰۴	۲/۸۷	۰/۰۰۲	۰/۰۰۶	لگاریتم کل داراییهای بانک
۰/۰۰۰	۳/۷۹	۰/۰۷	۰/۲۸	نسبت سرمایه صاحبان سهام به کل داراییها
۰/۵۱	۰/۶۴	۰/۰۸	۰/۰۵	نسبت کل تسهیلات اعطایی به کل داراییها
۰/۳۹	۰/۸۴	۰/۱۰	۰/۰۹	نسبت سپردهها به کل داراییها
۰/۰۶	۱/۸۴	۰/۰۸	۰/۱۵	نسبت کل هزینهها به ارزش کل
۰/۶۱	۰/۴۹	۰/۰۴	۰/۰۲	نسبت هزینههای غیربهره‌ای به کل هزینهها
$F_{0/000} = 12/29$ سطح معناداری = آماره آزمون $D.W_{0/91} = 0/25$ ضریب تعیین تعدیل شده = آماره				

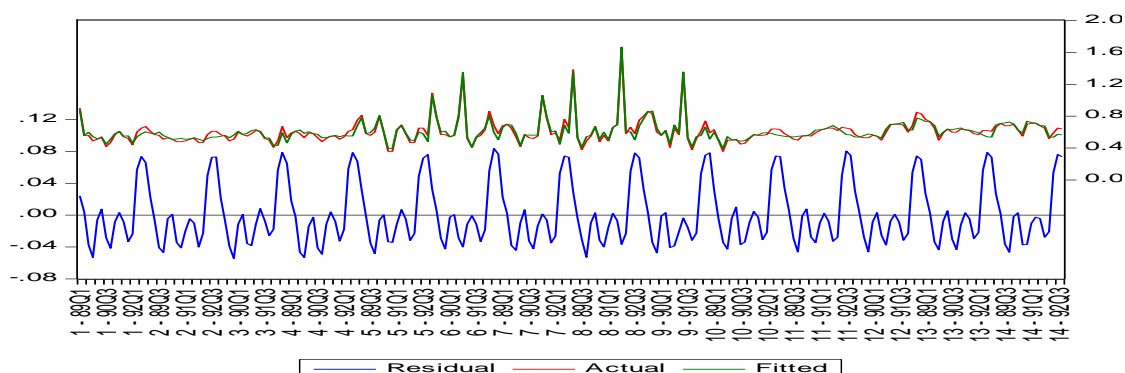

نمودار ۱: نمودار خطی پسماند مدل رگرسیونی اول

همانطور که در نمودار ۱ ملاحظه می‌شود پسماند مدل رگرسیونی اول شکل مشخصی ندارد و این موضوع نیز مبین مناسب بودن مدل برازش یافته می‌باشد. نتایج تخمین مدل رگرسیونی دوم به روش پانل و با استفاده از داده‌های تلفیقی در جدول ۶ ارائه شده است.

جدول ۶: نتایج برازش مدل رگرسیونی (۲) (داده‌های تلفیقی)

متغیر پاسخ = بازده حقوق صاحبان سهام				
متغیرهای مستقل	ضرایب رگرسیونی	انحراف معیار	آماره آزمون t	سطح معناداری
ثابت معادله (α)	۰/۳۴	۰/۰۱	۲۵/۴۳	۰/۰۰۰
لگاریتم کل داراییهای بانک	۰/۰۸	۰/۰۰۱	۵۲/۹۸	۰/۰۰۰
نسبت سرمایه صاحبان سهام به کل داراییها	۰/۰۸	۰/۰۰۷	۱۱/۴۲	۰/۰۰۰
نسبت کل تسهیلات اعطایی به کل داراییها	۰/۰۸	۰/۰۱	۶/۴۸	۰/۰۰۰
نسبت سپرده‌ها به کل داراییها	۰/۰۸	۰/۰۱	۵/۸۲	۰/۰۰۰
نسبت کل هزینه‌ها به ارزش کل	۰/۰۳	۰/۰۵	۰/۶۵	۰/۰۵۱
نسبت هزینه‌های غیربهره‌ای به کل هزینه‌ها	۰/۰۲	۰/۰۱	۱/۶۴	۰/۱۰
$F_{0/000} = 544/16$ = سطح معناداری = $D.W_{0/63} = 0/93$ = ضریب تعیین تعدیل شده = آماره				

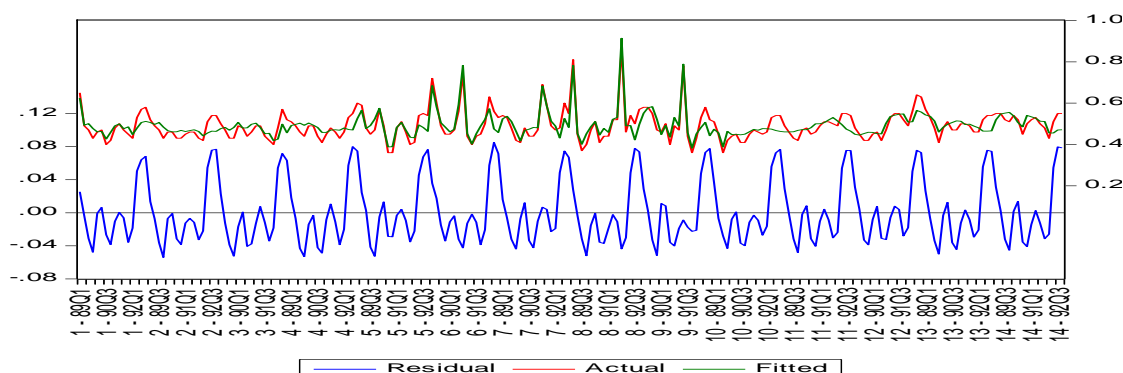
نمودار ۲: نمودار خطی پسماند مدل رگرسیونی دوم

همانطور که در نمودار ۲ ملاحظه می‌شود پسماند مدل رگرسیونی دوم شکل مشخصی ندارد و این موضوع نیز مبین مناسب بودن مدل برازش یافته می‌باشد.

تخمین مدل سوم با استفاده از داده‌های تلفیقی در ذیل آورده شده است:

جدول ۷: نتایج برازش مدل رگرسیونی سوم (داده‌های تلفیقی)

متغیر پاسخ = حاشیه بهره خالص				
سطح معناداری	آماره آزمون t	انحراف معیار	ضرایب رگرسیونی	متغیرهای مستقل
۰/۰۰۰	۲۶/۰۴	۰/۰۱	۰/۳۴	ثابت معادله (α)
۰/۰۰۰	۲۲/۷۱	۰/۰۰۱	۰/۰۳	لگاریتم کل داراییهای بانک
۰/۰۰۰	۴/۶۱	۰/۰۱	۰/۰۷	نسبت سرمایه صاحبان سهام به کل داراییها
۰/۰۰۰	۴/۰۱	۰/۰۱	۰/۰۸	نسبت کل تسهیلات اعطایی به کل داراییها
۰/۰۰۵	۱/۹۷	۰/۰۲	۰/۰۵	نسبت سپردهها به کل داراییها
۰/۰۸۶	۰/۱۶	۰/۰۵	۰/۰۱	نسبت کل هزینهها به ارزش کل
۰/۰۰۴	۲/۰۶	۰/۰۲	۰/۰۵	نسبت هزینههای غیربهره‌ای به کل هزینهها
$F_{0/000} = 95/09$ سطح معناداری = $D.W_{0/63}$ ضریب تعیین تعدیل شده = $0/72$ آماره				

نمودار ۳: نمودار خطی پسماند مدل رگرسیونی سوم

همانطور که در نمودار ۳، ۴ ملاحظه می‌شود پسماند مدل رگرسیونی سوم شکل مشخصی ندارد و این موضوع نیز مبین مناسب بودن مدل برازش یافته می‌باشد. برای بررسی معنی دار بودن مدل رگرسیون از آماره F استفاده شده است. فرضیه صفر در آزمون F به صورت زیر خواهد بود:

$$\begin{cases} H_0 : \beta_1 = \beta_2 = \dots = \beta_k = 0 \\ H_1 : \beta_1 \neq \beta_2 \neq \dots \neq \beta_k \neq 0 \end{cases}$$

که بوسیله آماره زیر صحت آن مورد بررسی قرار می‌گیرد:

$$F = \frac{ESS / (K - 1)}{RSS / (N - k)}$$

برای تصمیم‌گیری در مورد پذیرش یا رد فرضیه صفر، آماره F به دست آمده با F جدول که با درجات آزادی 1، K و K، N در سطح خطای (α) ۵٪ محاسبه شده، مقایسه می‌شود، اگر F محاسبه شده بیشتر از F جدول باشد $(F > F_{\alpha(K-1, N-K)})$ مقدار عددی تابع آزمون در ناحیه بحرانی قرار گرفته و فرض صفر

(H_0) رد می‌شود. در این حالت با ضریب اطمینان ۹۵٪ کل مدل معنی دار خواهد بود. در صورتی که

مقدار F محاسبه شده کمتر از F جدول باشد فرض H_0 پذیرفته شده و معنی داری مدل در سطح اطمینان ۹۵٪ مورد تأیید قرار نمی‌گیرد. با توجه به آماره اف در این پایان نامه صحت هر چهار مدل رگرسیونی مورد تأیید است.

همچنین برای بررسی فروض و بررسی اثر معنی دار متغیرها بر متغیر وابسته از آزمون تی استفاده می‌شود. استفاده شده است. فرضیه صفر برای بررسی معنی دار بودن ضرایب متغیرهای مستقل در هر مدل از آماره به صورت زیر خواهد بود: آزمون

$$\begin{cases} H_0 : \beta_1 = 0 \\ H_1 : \beta_1 \neq 0 \end{cases}$$

که بوسیله آماره زیر صحت آن مورد بررسی قرار می‌گیرد:

$$T = \frac{\hat{\beta}_1 - \beta_1}{SE(\hat{\beta}_1)} \sim t_{\frac{\alpha}{2}, N-k}$$

برای تصمیم گیری در مورد پذیرش یا رد فرضیه صفر، آماره T به دست آمده با t جدول که با درجه آزادی K, N در سطح اطمینان ۹۵٪ محاسبه شده مقایسه می‌شود، چنانچه قدرمطلق T محاسبه شده از t جدول

بزرگتر باشد $|T| > t_{\frac{\alpha}{2}, N-k}$ ()، مقدار عددی تابع آزمون در ناحیه بحرانی قرار گرفته و فرض صفر

H_0) رد می‌شود. در این حالت با ضریب اطمینان ۹۵٪ ضریب مورد نظر (β_1) معنی دار خواهد بود که دلالت بر وجود ارتباط بین متغیر مستقل و وابسته دارد.

ب) تخمین مدلها برای ایران

در جدول‌های ذیل به ترتیب تخمین نهایی مدل‌های مورد بررسی برای بانک‌های کشور ایران خلاصه شده است.

برای تشخیص اینکه استفاده از روش پانل در برآورد مدل کارآمدتر است یا روش داده‌های تلفیقی، از آزمون چاو استفاده می‌شود.

جدول ۸: نتایج آزمون چاو برای مدل‌های رگرسیونی (فقط برای بانکهای ایرانی)

نتیجه	سطح معناداری	درجه آزادی	آماره آزمون	مدل رگرسیونی
استفاده از مدل پانل	۰/۰۰۰	(۶ و ۹۹)	۵/۰۱	مدل رگرسیونی (۱)
استفاده از مدل داده‌های تلفیقی	۰/۷۷	(۶ و ۹۹)	۰/۵۴	مدل رگرسیونی (۲)
استفاده از مدل داده‌های تلفیقی	۰/۷۷	(۶ و ۹۹)	۰/۵۴	مدل رگرسیونی (۳)

همانطورکه در جدول ۸ ملاحظه می‌شود سطح معناداری آزمون چاو در یک معادله مورد بررسی کمتر از $\alpha=0/05$ محاسبه شده لذا با اطمینان ۹۵٪ امکان برآورد مدل اول با استفاده از روش پانل تأیید می‌شود. اما در دو مدل دیگر مورد بررسی باید از مدل داده‌های تلفیقی استفاده کرد. با توجه به اینکه فرض صفر آزمون چاو مبنی بر برابری عرض از مبدأها در مدل اول رد شد، در ادامه به منظور تشخیص وجود اثرات ثابت یا وجود اثرات تصادفی از آزمون هاسمن استفاده می‌شود.

جدول ۹: نتایج آزمون هاسمن مدل رگرسیونی (فقط برای بانکهای ایرانی)

مدل رگرسیونی	آماره آزمون	درجه آزادی	سطح معناداری	نتیجه
مدل رگرسیونی (۱)	۰/۰۰۰	۱	۱/۰۰۰	استفاده از اثرات تصادفی

همانطورکه در جدول ۹ ملاحظه می‌شود سطح معناداری آزمون هاسمن بزرگ‌تر از $prob=0/05$ محاسبه شده لذا آزمون هاسمن در این معادله رأی به استفاده از اثرات تصادفی می‌دهد.

جدول ۱۰: نتایج برازش مدل رگرسیونی (۱) (اثرات تصادفی) (فقط برای بانکهای داخلی ایران)

متغیر پاسخ = بازده داراییها				
متغیرهای مستقل	ضرایب رگرسیونی	انحراف معیار	t آماره آزمون	سطح معناداری
ثابت معادله (α)	۰/۰۴	۰/۰۵	۰/۷۵	۰/۴۵
لگاریتم کل داراییهای بانک	۰/۰۱	۰/۰۰۸	۱/۸۵	۰/۰۶
نسبت سرمایه صاحبان سهام به کل داراییها	۰/۲۴	۰/۰۸	۲/۸۸	۰/۰۰۴
نسبت کل تسهیلات اعطایی به کل داراییها	۰/۲۱	۰/۱۰	۱/۹۱	۰/۰۵
نسبت سپرده‌ها به کل داراییها	۰/۲۱	۰/۱۰	۱/۹۴	۰/۰۵
نسبت کل هزینه‌ها به ارزش کل	۰/۱۷	۰/۱۰	۱/۷۰	۰/۰۹
نسبت هزینه‌های غیربهره‌ای به کل هزینه‌ها	۰/۱۱	۰/۰۵	۱/۹۶	۰/۰۵
$F_{0/000}$ آماره آزمون = $9/96$ سطح معناداری = $0/35$ آماره $D.W_{0/85}$ ضریب تعیین تعدیل شده = $0/35$ آماره				

جدول ۱۱: نتایج برازش مدل رگرسیونی (۲) (داده‌های تلفیقی) (فقط برای بانکهای داخلی ایران)

متغیر پاسخ = بازده حقوق صاحبان سهام				
متغیرهای مستقل	ضرایب رگرسیونی	انحراف معیار	t آماره آزمون	سطح معناداری
ثابت معادله (α)	۰/۳۰	۰/۰۱	۲۲/۰۷	۰/۰۰۰
لگاریتم کل داراییهای بانک	۰/۰۸	۰/۰۰۱	۴۲/۰۴	۰/۰۰۰
نسبت سرمایه صاحبان سهام به کل داراییها	۰/۱۱	۰/۰۱	۸/۱۰	۰/۰۰۰

فصلنامه تحلیل بازار سرمایه. سال سوم، شماره دوم. تابستان ۱۴۰۲.

۰/۰۰۰	۴/۶۳	۰/۰۲	۰/۱۲	نسبت کل تسهیلات اعطایی به کل داراییها
۰/۰۰۴	۲/۹۰	۰/۰۲	۰/۰۶	نسبت سپرده‌ها به کل داراییها
۰/۸۱	۰/۲۳	۰/۰۷	۰/۰۱	نسبت کل هزینه‌ها به ارزش کل
۰/۰۲	۲/۲۴	۰/۰۳	۰/۰۶	نسبت هزینه‌های غیربهره‌ای به کل هزینه‌ها
$F_{0/000} = 20277$ سطح معناداری = آماره آزمون $D.W_{0/65} = 0/92$ ضریب تعیین تعدیل شده = آماره				

جدول ۱۲: نتایج برازش مدل رگرسیونی سوم (داده‌های تلفیقی) (فقط برای بانکهای داخلی ایران)

متغیر پاسخ = حاشیه بهره خالص				
متغیرهای مستقل	ضرایب رگرسیونی	انحراف معیار	آماره آزمون t	سطح معناداری
ثابت معادله (α)	۰/۳۰	۰/۰۱	۲۳/۰۳	۰/۰۰۰
لگاریتم کل داراییهای بانک	۰/۰۳	۰/۰۰۲	۱۶/۹۳	۰/۰۰۰
نسبت سرمایه صاحبان سهام به کل داراییها	۰/۱۰	۰/۰۱	۶/۸۰	۰/۰۰۰
نسبت کل تسهیلات اعطایی به کل داراییها	۰/۱۲	۰/۰۲	۵/۳۸	۰/۰۰۰
نسبت سپرده‌ها به کل داراییها	۰/۰۳	۰/۰۲	۱/۴۶	۰/۱۴
نسبت کل هزینه‌ها به ارزش کل	۰/۰۱	۰/۰۶	۰/۱۹	۰/۸۴
نسبت هزینه‌های غیربهره‌ای به کل هزینه‌ها	۰/۰۱	۰/۰۳	۳/۱۱	۰/۰۰۲
$F_{0/000} = 42/06$ سطح معناداری = آماره آزمون $D.W_{0/65} = 0/70$ ضریب تعیین تعدیل شده = آماره				

ج) تخمین مدلها برای سایر کشورهای مورد بررسی

در جدول‌های ذیل به ترتیب تخمین نهایی مدل‌های مورد بررسی برای بانک‌های سایر کشورهای مورد بررسی خلاصه شده است.

برای تشخیص اینکه استفاده از روش پانل در برآورد مدل کارآمدتر است یا روش داده‌های تلفیقی، از آزمون چاو استفاده می‌شود.

جدول ۱۳: نتایج آزمون چاو برای مدل‌های رگرسیونی (فقط برای بانکهای سایر کشورهای مورد بررسی)

نتیجه	سطح معناداری	درجه آزادی	آماره آزمون	مدل رگرسیونی
استفاده از مدل پانل	۰/۰۰۰	۲	۷/۱۹	مدل رگرسیونی (۱)
استفاده از مدل داده‌های تلفیقی	۰/۹۰	۲	۰/۳۵	مدل رگرسیونی (۲)
استفاده از مدل داده‌های تلفیقی	۰/۸۸	۲	۰/۳۸	مدل رگرسیونی (۳)

همانطور که در جدول ۱۳ ملاحظه می‌شود سطح معناداری آزمون چاو در یک معادله مورد بررسی کمتر از $\alpha=0/05$ محاسبه شده لذا با اطمینان ۹۵٪ امکان برآورد مدل اول با استفاده از روش پانل تأیید می‌شود. اما در دو مدل دیگر مورد بررسی باید از مدل داده‌های تلفیقی استفاده کرد. با توجه به اینکه فرض صفر آزمون چاو مبنی بر برابری عرض از مبدأها در مدل اول رد شد، در ادامه به منظور تشخیص وجود اثرات ثابت یا وجود اثرات تصادفی از آزمون هاسمن استفاده می‌شود.

جدول ۱۴: نتایج آزمون هاسمن مدل رگرسیونی (فقط برای بانکهای سایر کشورهای مورد بررسی)

نتیجه	سطح معناداری	درجه آزادی	آماره آزمون	مدل رگرسیونی
استفاده از اثرات تصادفی	۱/۰۰۰	۶	۰/۰۰۰	مدل رگرسیونی (۱)

همانطور که در جدول ۱۴ ملاحظه می‌شود سطح معناداری آزمون هاسمن بزرگ‌تر از $prob=0/05$ محاسبه شده لذا آزمون هاسمن در این معادله رأی به استفاده از اثرات تصادفی می‌دهد.

جدول ۱۵: نتایج برازش مدل رگرسیونی (۱) (اثرات تصادفی) (فقط برای بانکهای سایر کشورهای مورد بررسی)

متغیر پاسخ = بازده داراییها				
متغیرهای مستقل	ضرایب رگرسیونی	انحراف معیار	آماره آزمون t	سطح معناداری
ثابت معادله (α)	۰/۰۱	۰/۰۳	۰/۳۶	۰/۷۱
لگاریتم کل داراییهای بانک	۰/۰۰۴	۰/۰۰۲	۱/۶۳	۰/۱۰
نسبت سرمایه صاحبان سهام به کل داراییها	۰/۲۶	۰/۰۷	۳/۴۰	۰/۰۰۰
نسبت کل تسهیلات اعطایی به کل داراییها	۰/۰۲	۰/۰۵	۰/۳۸	۰/۶۹
نسبت سپرده‌ها به کل داراییها	۰/۱۲	۰/۰۹	۱/۳۴	۰/۱۸
نسبت کل هزینه‌ها به ارزش کل	۰/۷۷	۰/۲۴	۳/۰۹	۰/۰۰۲
نسبت هزینه‌های غیربهره‌ای به کل هزینه‌ها	۰/۲۵	۰/۱۴	۱/۷۸	۰/۰۷
$F_{0/000} = ۶/۷۱$ سطح معناداری = $D.W_{0/87} = ۰/۲۷$ ضریب تعیین تعدیل شده = آماره				

جدول ۱۶: نتایج برازش مدل رگرسیونی (۲) (داده‌های تلفیقی) (فقط برای بانکهای سایر کشورهای مورد بررسی)

متغیر پاسخ = بازده حقوق صاحبان سهام				
متغیرهای مستقل	ضرایب رگرسیونی	انحراف معیار	آماره آزمون t	سطح معناداری
ثابت معادله (α)	۰/۳۸	۰/۰۲	۱۴/۸۱	۰/۰۰۰

۰/۰۰۰	۵۱/۱۴	۰/۰۰۱	۰/۰۰۸	لگاریتم کل داراییهای بانک
۰/۰۰۵	۱/۹۸	۰/۰۰۲	۰/۰۰۴	نسبت سرمایه صاحبان سهام به کل داراییها
۰/۰۲۸	۱/۰۸	۰/۰۰۳	۰/۰۰۳	نسبت کل تسهیلات اعطایی به کل داراییها
۰/۰۰۰۵	۲/۸۱	۰/۰۰۶	۰/۰۱۹	نسبت سپردهها به کل داراییها
۰/۰۹۶	۰/۰۰۳	۰/۰۰۴	۰/۰۰۰۱	نسبت کل هزینهها به ارزش کل
۰/۰۰۰۱	۳/۳۱	۰/۰۰۴	۰/۰۱۳	نسبت هزینههای غیربهره‌ای به کل هزینهها
$F_{0/000} = 343/88$ سطح معناداری = آماره آزمون $D.W_{0/66} = 0/95$ ضریب تعیین تعدیل شده = آماره				

جدول ۱۷: نتایج برازش مدل رگرسیونی سوم (داده‌های تلفیقی) (فقط برای بانکهای سایر کشورهای مورد بررسی)

متغیر پاسخ = حاشیه بهره خالص				
سطح معناداری	آماره آزمون t	انحراف معیار	ضرایب رگرسیونی	متغیرهای مستقل
۰/۰۰۰	۱۴/۸۶	۰/۰۰۲	۰/۳۹	ثابت معادله (α)
۰/۰۰۰	۱۹/۸۵	۰/۰۰۱	۰/۰۰۳	لگاریتم کل داراییهای بانک
۰/۰۱۶	۱/۴۱	۰/۰۰۲	۰/۰۰۳	نسبت سرمایه صاحبان سهام به کل داراییها
۰/۰۵۸	۰/۵۵	۰/۰۰۶	۰/۰۰۱	نسبت کل تسهیلات اعطایی به کل داراییها
۰/۰۰۱	۲/۶۱	۰/۰۰۴	۰/۰۱۷	نسبت سپردهها به کل داراییها
۰/۰۹۵	۰/۰۰۶	۰/۰۰۴	۰/۰۰۰۲	نسبت کل هزینهها به ارزش کل
۰/۰۰۱	۲/۴۹	۰/۰۰۴	۰/۰۱۰	نسبت هزینههای غیربهره‌ای به کل هزینهها
$F_{0/000} = 57/33$ سطح معناداری = آماره آزمون $D.W_{0/65} = 0/76$ ضریب تعیین تعدیل شده = آماره				

۱-۴- بررسی فرضیه‌ها

بررسی فرضیه‌ها در این پژوهش با استفاده از بررسی آماره F مدل‌های مورد بررسی انجام می‌شود.

جدول ۱۸: ضرایب مهم مورد بررسی (در رگرسیون کلی برای همه بانکهای مورد بررسی)

معنی داری	F مقدار	ضریب مورد نظر
***	۱۲/۲۹	آماره اف مدل رگرسیونی اول
***	۵۴۴/۱۶	آماره اف مدل رگرسیونی دوم
***	۹۵/۰۹	آماره اف مدل رگرسیونی سوم

همچنین در جداول ذیل به ترتیب ضرایب مربوط به مدل‌های اول و دوم و سوم مورد بررسی برای بانکهای داخلی و بانکهای خارجی مورد بررسی با یکدیگر مقایسه می‌شوند.

جدول ۱۹: بررسی تفاوت ضرایب برای بانکهای داخلی و بانکهای خارجی مورد بررسی (مدل اول)

مدل برازش شده برای بانکهای کشورهای خارجی			مدل برازش شده برای بانکهای ایران		
معنی داری اثر	اثر بر بازده داراییها	متغیر	معنی داری اثر	اثر بر بازده داراییها	متغیر
،،،	۰/۰۰۴	لگاریتم کل داراییهای بانک	*	۰/۰۱	لگاریتم کل داراییهای بانک
***	۰/۲۶	نسبت سرمایه صاحبان سهام به کل داراییها	***	۰/۲۴	نسبت سرمایه صاحبان سهام به کل داراییها
،،،	۰/۰۲	نسبت کل تسهیلات اعطایی به کل داراییها	*	۰/۲۱	نسبت کل تسهیلات اعطایی به کل داراییها
،،،	۰/۱۲	نسبت سپردهها به کل داراییها	*	۰/۲۱	نسبت سپردهها به کل داراییها
***	۰/۷۷	نسبت کل هزینهها به ارزش کل	*	۰/۱۷	نسبت کل هزینهها به ارزش کل
*	۰/۲۵	نسبت هزینههای غیربهره‌ای به کل هزینهها	*	۰/۱۱	نسبت هزینههای غیربهره‌ای به کل هزینهها

جدول ۲۰: بررسی تفاوت ضرایب برای بانکهای داخلی و بانکهای خارجی مورد بررسی (مدل دوم)

مدل برازش شده برای بانکهای کشورهای خارجی			مدل برازش شده برای بانکهای ایران		
معنی داری اثر	اثر بر بازده حقوق صاحبان سهام	متغیر	معنی داری اثر	اثر بر بازده حقوق صاحبان سهام	متغیر
***	۰/۰۸	لگاریتم کل داراییهای بانک	***	۰/۰۸	لگاریتم کل داراییهای بانک
*	۰/۰۴	نسبت سرمایه صاحبان سهام به کل داراییها	***	۰/۱۱	نسبت سرمایه صاحبان سهام به کل داراییها
،،،	۰/۰۳	نسبت کل تسهیلات اعطایی به کل داراییها	***	۰/۱۲	نسبت کل تسهیلات اعطایی به کل داراییها
***	۰/۱۹	نسبت سپردهها به کل داراییها	***	۰/۰۶	نسبت سپردهها به کل داراییها
،،،	۰/۰۰۱	نسبت کل هزینهها به ارزش کل	،،،	۰/۰۱	نسبت کل هزینهها به ارزش کل
***	۰/۱۳	نسبت هزینههای غیربهره‌ای به کل هزینهها	*	۰/۰۶	نسبت هزینههای غیربهره‌ای به کل هزینهها

جدول ۲۱: بررسی تفاوت ضرایب برای بانکهای داخلی و بانکهای خارجی مورد بررسی (مدل سوم)

مدل برازش شده برای بانکهای کشورهای خارجی			مدل برازش شده برای بانکهای ایران		
معنی داری اثر	اثر بر حاشیه بهره خالص	متغیر	معنی داری اثر	اثر بر حاشیه بهره خالص	متغیر
***	۰/۰۳	لگاریتم کل داراییهای بانک	***	۰/۰۳	لگاریتم کل داراییهای بانک
...	۰/۰۳	نسبت سرمایه صاحبان سهام به کل داراییها	***	۰/۱۰	نسبت سرمایه صاحبان سهام به کل داراییها
...	۰/۰۱	نسبت کل تسهیلات اعطایی به کل داراییها	***	۰/۱۲	نسبت کل تسهیلات اعطایی به کل داراییها
**	۰/۱۷	نسبت سپردهها به کل داراییها	...	۰/۰۳	نسبت سپردهها به کل داراییها
...	۰/۰۰۲	نسبت کل هزینهها به ارزش کل	...	۰/۰۱	نسبت کل هزینهها به ارزش کل
**	۰/۱۰	نسبت هزینههای غیربهره‌ای به کل هزینهها	***	۰/۰۱	نسبت هزینههای غیربهره‌ای به کل هزینهها

با توجه به مقایسه‌های صورت گرفته در جداول بالا ملاحظه می‌گردد که اولاً بازده داراییها در بانک ایرانی و سایر بانکهای اسلامی تفاوت دارد و همچنین بازده سرمایه صاحبان سهام در بانک ایرانی و سایر بانکهای اسلامی تفاوت دارد. علاوه بر این نتیجه‌گیری می‌شود که حاشیه بهره خالص در بانک ایرانی و سایر بانکهای اسلامی تفاوت دارد.

۵. بحث و نتیجه گیری

بازده داراییها در بانک ایرانی و سایر بانکهای اسلامی: مشاهده ضرایب حاصل از برآورد متغیر وابسته بازده داراییها بر روی سایر متغیرهای توضیحی مدل در بانکداری اسلامی ایران، حاکی از رابطه معنی دار آن با تمام متغیرهای مستقل در سطح اطمینان ۹۵ درصد است. لیکن در خصوص بانکداری اسلامی بانکهای مورد مطالعه خارجی سه متغیر، نسبت سرمایه صاحبان سهام به کل داراییها، نسبت کل هزینهها به ارزش کل و نسبت هزینههای غیربهره‌ای به کل هزینهها در سطح اطمینان ۹۵ درصد ارتباط معناداری با بازده

داراییها داشتند. سایر متغیرهای مستقل مدل رابطه معنی داری با شاخص بازده داراییها ندارند. نتایج این بررسی با پژوهش نبی و همکاران (۱۳۹۱) همسو بود. ابراهیم (۲۰۱۵) و بوخاری و همکاران (۲۰۱۵) نیز در پژوهش‌های مشابهی بانکداری اسلامی را مورد بررسی و مقایسه قرار داده‌اند.

اولین متغیرمستقل الگوی تحقیق یعنی لگاریتم ارزش کل داراییها در نظام بانکی ایران، رابطه معنی داری با بازده داراییها دارد بدین معنی که اندازه و بزرگی بانک در این نظام بانکداری اسلامی ایران بر بازده دارایی‌های بانک‌های ایرانی تأثیر مثبت و معناداری دارد. به نحوی که به ازای هر یک واحد افزایش در لگاریتم کل دارایی‌های بانک‌های اسلامی ایران، ۰/۰۱ واحدافزایش در بازده دارایی بانکهای اسلامی ایرانی را شاهد هستیم که این امر فرضیه سودآوری بالاتر برای بانک‌های بزرگتر را تنها در نظام بانکداری اسلامی ایرانی تأیید می‌کند. اما آنطور که مشاهده می‌شود در نظام بانکداری اسلامی سایرکشورهای مورد مطالعه بین این متغیر و بازده داراییها رابطه مثبت و معناداری وجود ندارد.

در نظام بانکداری ایران بین سرمایه صاحبان سهام و بازده داراییها رابطه‌ای مثبت و معنی داری وجود داشته به این مفهوم که بانکهای ایرانی با سرمایه بالاتر، بازده داراییهای بهتری نیز دارند که این امر در خصوص شبکه بانکی اسلامی دیگر کشورها نیز صادق است ولیکن با نگاهی به ضرایب این متغیر در مدل می‌توان دریافت که تأثیر افزایش سرمایه صاحبان سهام در افزایش بازده داراییها و در نهایت سودآوری در بانکهای ایرانی کمتر از بانکهای اسلامی سایر کشورهاست.

کل تسهیلات اعطایی بانکها در ایران، رابطه‌ای مثبت و معنی دار با شاخص بازده داراییها دارد که دلیل آن دراعطای وام‌های سودآور در نظام بانکی ایران است. در نظام بانکداری اسلامی سایر کشورها به لحاظ اعطای تسهیلات بدون بهره، رابطه معنی داری بین متغیر ارزش کل تسهیلات و بازده داراییها تأیید نشده است. نسبت سپرده‌ها به کل داراییها در بانکداری بدون ربا ایران با شاخص بازده داراییها رابطه‌ای منفی و معنادار داشته و این در حالی است که در بانکداری اسلامی سایر کشورهای اسلامی چون اساساً سودی به سپرده‌ها تعلق نمی‌گیرد در نتیجه این نسبت تأثیر مثبت یا منفی بر بازده داراییها نیز ندارد. در هر دو نظام بانکداری اسلامی کشورهای اسلامی و بدون ربا ایران، متغیر کل هزینه‌ها تأثیری منفی و معنی دار بر بازده داراییها داشته و این امری بدیهی است که هزینه‌های بالاتر سودآوری بانک را کاهش می‌دهد و این مطابق انتظاری است که در این پژوهش داشتیم. نسبت هزینه‌های غیربهره‌ای به داراییها و در واقع هزینه‌های جاری که بانکها متحمل می‌شوند در نظام بانکداری ایرانی تأثیر منفی بر بازده داراییها دارد و لیکن این ارتباط در بانکداری اسلامی سایر کشورها اثری مثبت و معنی دار بر سودآوری بانکها داشته است؛ چنانچه

قابل توجه است، کلیه هزینه‌های خرید تجهیزات و تکنولوژی‌های نوین بانکی و هزینه سخت افزارهای مورد نیاز و... در درون این متغیر وجود داشته به گونه‌ای که صرف این هزینه‌ها برای بانکهای ایرانی تاثیری منفی بر بازده داراییها داشته ولی در مورد بانکهای اسلامی سایر کشورها این اثر مثبت و معنی دار است به این مفهوم که هزینه‌های صرف شده جهت ارائه تکنولوژی‌های نوین و بانکداری الکترونیک در سال‌های اخیر منجر به افزایش عملکرد بانکهای اسلامی سایر کشورها شده است. نکته قابل توجه در خصوص خوبی برآزش مدل در مقدار بسیار بالای آن در رابطه با نظام بانکداری اسلامی است و جالب توجه آنکه هر دو مدل نظامهای بانکداری بدون ربا ایران و سایر کشورهای اسلامی در حد مناسبی برآزش شده‌اند.

بازده سرمایه صاحبان سهام در بانک ایرانی و سایر بانکهای اسلامی: مشاهده ضرایب حاصل از برآورد متغیر وابسته بازده سرمایه صاحبان سهام بر روی سایر متغیرهای توضیحی مدل در بانکداری اسلامی ایران، حاکی از رابطه معنی دار آن با اکثر متغیرهای مستقل در سطح اطمینان 95 درصد است. لیکن در خصوص بانکداری اسلامی بانکهای مورد مطالعه خارجی چهار متغیر، لگاریتم کل داراییهای بانک، نسبت سرمایه صاحبان سهام به کل داراییها، نسبت سپرده‌ها به کل داراییها و نسبت هزینه‌های غیربهره‌ای به کل هزینه‌ها در سطح اطمینان 95 درصد ارتباط معناداری با بازده داراییها داشتند. سایر متغیرهای مستقل مدل رابطه معنی داری با شاخص بازده سرمایه صاحبان سهام ندارند. نتایج این بررسی با پژوهش نبی و همکاران (۱۳۹۱) همسو بود. جانز و همکاران (۲۰۱۴) آجلونی و مهمو (۲۰۱۳) نیز در پژوهش‌های مشابهی فعالیتهای بانکداری اسلامی را مورد مطالعه قرار داده‌اند.

لگاریتم ارزش کل داراییها در نظام بانکی ایران، رابطه مثبت و معنی داری با بازده سرمایه صاحبان سهام دارد به این معنی که بانکهای ایرانی و سایر کشورهای اسلامی مورد مطالعه بازده سرمایه معادل ۰/۰۸ دارند. جالب توجه است که رابطه معناداری میان نسبت ارزش سرمایه صاحبان سهام به کل داراییهای بانک در هر دو نظام بانکداری یعنی بانکداری بدون ربا ایران، بانکداری اسلامی سایر کشورها با شاخص بازده سرمایه وجود دارد. در واقع سرمایه این بانکها کارایی لازم را دارا بوده و عموماً توانسته‌اند از سرمایه خود در راستای سودآوری بانک استفاده نمایند. در مقایسه این دو نظام و با بررسی متغیر ارزش کل تسهیلات اعطایی به کل داراییها حاکی از رابطه معنی دار و مثبت اعتبارات تخصیصی بدون بهره بر بازده سرمایه صاحبان سهام در نظام بانکداری بدون ربا ایران است؛ و لیکن در بانکداری اسلامی سایر کشورها رابطه معنی داری بین تسهیلات اعطایی و بازده سرمایه حاصل نشده است.

همانطور که ملاحظه شد، پس از برآورد مدل رابطه معنی داری بین نسبت سپرده‌ها به کل داراییهای بانک و سودآوری بانکهای اسلامی به دست آمده است این امر در بانکداری بدون ربا ایران نیز (به دلیل اعطای سود به سپرده گذاران) صادق است. در بررسی متغیر ارزش کل هزینه‌ها به داراییهای بانک ملاحظه می‌شود که این نسبت در کلیه نظامهای بانکی مورد بررسی معنی دار نیست که بر نتایج مطالعات انجام گرفته توسط بن‌ناکور (۲۰۰۳) منطبق می‌باشد. در خصوص متغیر هزینه‌های غیربهره‌ای با اثر مثبت و معنی دار در بانکداری بدون ربا ایران بر بازده سرمایه و در نهایت سودآوری می‌توان به نقش بالای فن‌آوریهای نوین و هزینه‌های انجام شده در رابطه با کسب سودآوری بالاتر برای بانکهای ایرانی پی برد. این امر در بانکداری اسلامی سایر کشورهای مورد مطالعه نیز صادق است.

برازش ۱ مدل در رابطه با هر دو مدل نظامهای بانکداری بدون ربا ایران و سایر کشورهای اسلامی در حد مناسبی برازش شده‌اند.

حاشیه بهره خالص در بانک ایرانی و سایر بانکهای اسلامی: آخرین مدل مورد بررسی در واقع الگویی است که در بانکداری ایرانی بازگو کننده خالص درآمدهای بانک ناشی از نرخ بهره بوده و در بانکداری اسلامی سایر کشورها عامل نرخ بهره در خالص درآمدهای حاصله نقشی ندارد. نتایج این بررسی با پژوهش نبی و همکاران (۱۳۹۱) همسو بود. التمیمی (۲۰۱۱) و تاهیر و دیگران (۲۰۱۰) در مطالعه‌های جداگانه‌ای بانکداری اسلامی را مورد بررسی قرار داده‌اند. ارزش بیشتر داراییها در بانکهای بزرگ اسلامی و بانکهای ایرانی رابطه‌ای مثبت و معنی دار در سودآوری بانک از منظر حاشیه درآمد خالص دارند. سرمایه صاحبان سهام و رابطه آن با شاخص حاشیه بهره (درآمد) خالص در نظام بانکداری ایرانی معنی دار و مثبت بوده و لیکن در نظام بانکی اسلامی سایر کشورها این رابطه معنی دار نمی‌باشد. تسهیلات اعطایی بانکهای ایرانی تأثیر معنی داری بر شاخص حاشیه درآمد (بهره) خالص دارند. به این مفهوم که با افزایش تسهیلات اعطایی به مشتریان، خالص درآمد بالاتری نیز برای این بانکها به دست آمده است که این امر به دلیل اعطای وامهای سودده در این نظام می‌باشد. اما تسهیلات اعطایی بانکهای اسلامی سایر کشورها که با ماهیتی بدون بهره اختصاص می‌یابد تأثیر معنی داری بر شاخص حاشیه درآمد (بهره) خالص ندارند. بررسی مدل ۳ و متغیر ارزش سپرده‌های بانکی به کل داراییها حاکی از عدم وجود ارتباط معنی دار بین این متغیر و شاخص سودآوری با عنوان حاشیه بهره یا درآمدخالص در نظام بانکداری ایران است. اما این متغیر در نظام بانکداری اسلامی سایر کشورها تأثیر مثبت و معناداری بر حاشیه درآمد خالص داشت.

کل هزینه‌ها در بانکهای ایرانی و نیز اسلامی رابطه‌ای معنی‌داری با کسب خالص درآمدها برای بانک نداشته و در واقع آمدزایی بیشتر را برای بانک (در مقایسه با تحمیل هزینه) به همراه ندارد که در نهایت منجر به سود بالاتری نمی‌شود. در خصوص نسبت هزینه‌های غیربهره‌ای به کل داراییها نیز می‌توان اظهار داشت که در بانکهای ایرانی رابطه مثبت و معنی‌داری بین این نسبت و شاخص حاشیه بهره خالص وجود دارد و لیکن جالب توجه است که در بانکهای اسلامی سایر کشورها این نسبت منفی و معنی دار برآورد شده است.

منابع:

- نگا هبانی، آرش، سید علی پایتختی اسکویی، نادر مهرگان، محمدرضا ناهیدی امیر خیز (۱۴۰۱) "تأمین مالی اسلامی و تخصیص منابع بانکداری در ایران" فصل نامه علمی اقتصاد و بانکداری اسلامی، شماره ۴۱، زمستان ۱۴۰۱، صفحات ۲۷، ۷.
- یداللهی، ابوذر و سعیدی، پرویز و نادریان، آرش و گرگانلی دوجی، جمادوردی (۱۴۰۱) "ترسیم افقی همسو در راستای توسعه فناوری مالی در بانکهای تجاری ایران" فصل نامه تحلیل بازار سرمایه، سال دوم، شماره چهارم، زمستان ۱۴۰۱، صص ۱۱۲، ۱۴۱.
- دانشمند نارویی، مرضیه، مصیب پهلوان، مرصیه اسفندیاری (۱۴۰۰) "اثر نرخ بهره بر تابع سرمایه گذاری: مقایسه کشورهای عمده دارای سیستم بانکداری اسلامی و متعارف"، فصل نامه اقتصاد و بانکداری اسلامی، شماره ۳۷، زمستان ۱۴۰۰، صص ۲۹۷، ۲۷۷.
- خطیبی، مهدی (۱۴۰۰) "بررسی آثار فقهی مترتیب بر بی اطلاعی مشتری نسبت به مفاد قراردادهای بانکی" فصل نامه اقتصاد اسلامی، شماره ۸۲، صص ۱۲۷، ۱۲۱.
- فرجی پرزانی، مجید (۱۴۰۰) "بررسی قانون بانکداری بدون ربا و انطباقان با فقه امامیه به همراه آسیب‌ها" مجموعه مقالات پنجمین کنفرانس بین المللی مطالعات میان رشته‌ای عتوم انسانی و اسلامی ایران، دبیر خانه دائمی کنفرانس، تهران ۱۴ مرداد، ۱۵، ۱.
- احمدی لنگری، سید حسین و خوزین، علی (۱۴۰۰) "تأثیر مسئولیت اجتماعی شرکتها بر عملکرد مالی و ثبات مالی و شمول مالی در بخش بانکی ایران" فصل نامه تحلیل بازار سرمایه، سال یکم، شماره سوم، زمستان ۱۴۰۰، صص ۱۵۲، ۱۸۸.
- نجف پور کردی (۱۳۹۷) "ارائه مدل استقرار بانکداری بدون ربا در بانکهای ایران"، فصل نامه پژوهش‌های پولی، بانکی، سال یازدهم، شماره ۳۶، تابستان ۱۳۹۷، صفحه ۲۱۱، ۲۳۶.

- موسویان، سیدعباس، نظریور، محمدنقی و لطفی نیا، یحیی. (۱۳۹۵). تحلیل نظری الگوی بانک اسلامی دبی. فصلنامه علمی، پژوهشی اقتصاد اسلامی، سال شانزدهم، شماره ۶۲.
- محرابی، لیلان، (۱۳۹۴) "واکاوی روش‌های تجهیز منابع در نظام بانکداری کشورهای مختلف" مجله اقتصادی، شماره‌های ۳، ۴.
- غریب، ایمان (۱۳۹۴) " بررسی تجربه بانکداری اسلامی در کشور مالزی (روش‌های تجهیز و تخصیص منابع)"، فصل نامه مطالعات مالی و بانکداری اسلامی، سال اول، تابستان ۱۳۹۴، صفحه ۲۰۴.
- محقق نیا، محمدجواد، ابراهیمی، سید احمد و محرابی، لیلان. (۱۳۹۴). ارزیابی کارایی بانکداری بدون ربا در ایران در مقایسه با سایر کشورهای اسلامی براساس رویکرد تحلیل پوششی، داده‌ها، فصلنامه علمی، پژوهشی راهبرد اقتصادی، سال چهارم، شماره سیزدهم.
- نبی، منوچهر، وفایی، سارا و افتخاری شاهی، جابر. (۱۳۹۴). مطالعه تطبیقی بانکداری اسلامی و متعارف در ایران و مالزی (با رویکرد سودآوری)، مجموعه مقالات دومین کنفرانس بین المللی توسعه نظام تأمین مالی در ایران.
- شاهسونی، داوود و مهنوش رحیمیان؛ (۱۳۹۴) "بررسی تجربه بانکداری اسلامی در امارات"؛ بیست و ششمین همایش بانکداری اسلامی، تهران: سالن اجلاس سران کشورهای اسلامی، ۱۰ و ۱۱ شهریورماه ۱۳۹۴.
- ابولحسنی " جزوی بانکداری اسلامی در دنیا" (۱۳۹۳)، صفحات ۲، ۳.
- میسیمی، حسین، موسویان، سیدعباس و دیگران. (۱۳۹۱) "تحلیل و مقایسه تجربه قانونگذاری و نظارت بر اجرای بانکداری اسلامی در سایر کشورها: دلالت‌هایی برای نظام بانکداری بدون ربا در کشور"، مطالعات اقتصاد اسلامی، سال چهارم، شماره ۲.
- نقی‌زاده، خدیجه. (۱۳۹۱). "بانکداری اسلامی در برخی کشورهای جهان"، مجله اقتصادی، ماهنامه بررسی مسائل و سیاستهای اقتصادی، شماره ۶، صص ۴۷، ۸۰.
- طیب نیا، علی و ترشابی، آرزو. (۱۳۹۰). "محاسبه کارایی بانکهای ایران با استفاده از شکل تبعی انعطافپذیر جامع فوریر و تحمیل شرایط نظم نظری"، مجله برنامه‌ریزی و بودجه، سال شانزدهم، شماره ۳ علمی، پژوهشی، صص ۲۳ تا ۵۰.
- فراهانی فرد و نظر پور و با بیی (۱۳۹۱) " مقایسه تطبیقی کارایی بانک‌های اسلامی و غیر اسلامی " مطالعه موردی: تأثیر بحران ۲۰۰۹، ۲۰۰۷ "اقتصاد اسلامی. ۱۲(۴۶)، صص ۹۳، ۱۲۲.

- Ali AK. [Using the Delphi technique to search for empirical measures Local Planning Agency Power]. [Cited 2008 30 sep]. Available from: <http://www.Nova.Edu/ssss/QR/QR10.4/ali.Pdf>.
- Babbie ER. The practice of social Research, 11 ed. USA: Wadsworth Co. 2006.
- Bertta R. A Critical Review of the Delphi technique Nurse Res 1996; 3(40): 79.89.
- Bowles N. The Delphi technique. Nurs stand 1999 Jul 28. Aug 3; 13(45): 32. 6.
- Bramwell L, Hykawy E. The Delphi Technhque: a possible tool for predicting 6. future events in nursing education 1974. Can J Res 1999 Mar;30(40): 47. 58.
- Chu H, Hwang GJ. A Delphi. based approach to developing expert systems with the Cooperation of multiple experts. EXPERT Systems with A pplications 2008; 34(4): 282. 40.
- Dempsey PA. Dempse ADY. Using nursing research: process, critical evaluation, and Utilization.5th ed. Lippincott Williams and Wilkins Co. 2000.
- Dilliman, D.A. (1978). Mail and telephone surveys: The total design method. New York: John wiley.
- Dunham R. The Delphi technique. 1996. [Cited 2002 Mar 24]. Available from: <http://www.medsch.Wisc.Edu/adminmed/2002/orgbehav/Delphi.pdf>
- Farly CL. Midwiferys research heritage: a Delphi survey of Midwife scholars. J Midwifery womens Health 2005 Mar. Apr;50(20):122. 8.
- Fathivajgar K. [Barnamerizyeh Amozeshe Zemne Khedmate Karkonan].1st ed. Tehran; Smat. 2004. PERSIAN.
- Fry M, Burr G. Using the Delphi technique to design a Self. reporting triage Survey tool. Accid Emerg Nurs 2001 Oct; 9(4):235.41.
- Gibson JM. Using the Delphi Technique to identify the content and context of nurses continuing professional development needs. J Clin Nurs 1998 sep; 7(5):451.9.
- Gomm, R., Hammersley, M. and Foster, P. (2000) Case Study Method. London: Sage.
- Gomm, R., Hammersley, M., & Foster, P. (2002). Case study method: Key issues, key texts. Thousand Oaks, CA: Sage.
- HSU Ch, sandford BA. The Delphi technique: making sense of consensus. [(cite 2008) Oct 19]. Available from: <http://pare online. Net/pdf/ v 12 n 10. pdf>
- Jones J, Hunter D. Consensus methods for medical and health services research. BMJ 1995 Aug 5; 311(7001): 376. 80.
- Landeta J. Current validity of the Delphi Method in social sciences. Technological forecasting and social change 2006;73(5); 467. 82.
- M Ckenna H, Hasson F, Smith M.A Delphi Survey of Midwives and midwifery Students to identify non—midwifery duties. Midwifery 2002 Dec; 18(4): 314—22.
- Manca DP, Varnhagen S, Brett. Mclean P, Allan GM, Szafran O, Ausford A. Rewards and Challenges of family practice; Web. based survey using the Delphi method. Can fam Physician 2007 feb; 53(2); 278. 86, 277.

- Okoli C, Pawwlowski SD. The Delphi method as a research tool: an example, design considerations and applications. *Information and management* 2004;42(1):15. 29.
- Patton, M. (2002). *Qualitative research and evaluation methods*. Thousand Oaks, CA: Sage.
- Platt, J. (1998) " What can case studies do?", in R. Burgess (ed.). *Studies in Qualitative Methodology*. Stanford: JAI press. Pp. 1.23.
- Powell C. The Delphi technique; myths and realities. *J Adv Nurs* 2003 feb; 41(4): 376.82.
- Rowe G, Wright G. The Delphi technique as a forecasting tool: issues and analysis. *International Journal of forecasting* 1999; 15: 353. 75
- Rachmawati, Erna and EKKI syamsulhakim, (2004): Factors Affecting Mudaraba Deposits in Indonesia, 2nd international Islamic Banking and Finance Conference.
- Salsali M, Parvizy S, Adibehajibagheri M. [Ravashhaye tahghize kayfi]. 1st ed. Tehran: Boshra. 2003. Persian.
- Sarokhani B. [Raveshthagigh dar Olume ejtemaie (Osule mabani)]. 1 st ed. Tehran: pajoheshkadeh Olume Ensani va motaleate farhangi. 1994. Persian.
- Saunders, mark; Lewis, Philip; Thornhill, Adrian (2009). *Research Methods for business students*. Fifth edition. Harlow: Pearson Education.
- Simmsons, H. (1996) " The paradox of case study", *Cambridge Journal of Education*, 26(2): 225.240.
- Stake, R. (1994). Case studies. In N.Denzin 7 Y. Lincoln (Eds.), *Handbook of qualitative research*, (pp. 236.247). Thousand Oaks, CA: sage.
- Stake, R. E. (2003) ' case Studies' in N. K. Denzin and Y. S. Lincoln [eds] *Strategies of Qualitative Inquiry*. Thousand Oaks, CA, and London: Sage, pp.134.64.
- Sydjavadin R. [barnameriziye niroye ensani]. 1 st ed. Tehran; pajoheshkadeh Olume Ensani va motaleate farhangi. 1994. Persian.
- Tavakol M. Torabi S. [payehaye tahghig dar parastari]. Nizoyadmi R(Author). 1 st ed. Tehran: Boshra. 1993. Persian.
- Windle PE. Delphi technique: assessing component needs. *J perianesth Nurs* 2004 fer;19(1): 46. 7.
- Yin, R. K. (1994) *Case Study Research: Designs and Methods* (2nd edn). London: Sage.